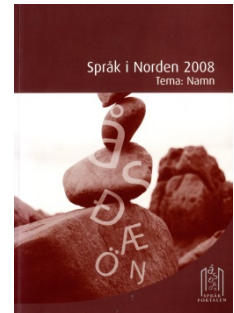

Sprog i Norden

Titel: Ortnamn och tvåspråkighet – praktiska problem
Forfatter: Johanna Lehtonen
Kilde: Sprog i Norden, 2008, s. 157-163
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Forfatterne og Netværket for sprognavnene i Norden

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Ortnamn och tvåspråkighet – praktiska problem

Johanna Lehtonen

Namnplanerartjänsten på Helsingfors stads stadsplaneringskontor inrättades år 2003. Artikelförfattaren är den första tjänsteinnehavaren i Helsingfors som fulltidsanställd namnplanerare med lingvistisk utbildning. Som namnplanerare har hon till uppgift till exempel att bereda ärenden för behandling av namnkommitén, att följa namnskickets utveckling, uppgöra förslag och avge utlåtanden i namnfrågor.

Helsingfors är en tvåspråkig storstad vilket ställer extra höga krav på namnplaneringsarbetet. I artikeln redogörs för hurdana svårigheter tvåspråkigheten medför. Namnen ska fungera både på finska och på svenska och får förekomma bara en gång i staden.

Finland har två nationalspråk, finska och svenska. I grundlagen definieras också samiska, romani och teckenspråk som inhemska språk. Finland har cirka 5,3 miljoner invånare av vilka 91,5 % är finskspråkiga. 5,5 % är svenskspråkiga och nästan 1 % ryskspråkiga.

I Helsingfors är de statistiska förhållandena nästan desamma som i hela Finland. Helsingfors har 560 000 invånare, av vilka 87 % är finskspråkiga, 6 % är svenskspråkiga och drygt 7 % övriga, framför allt ryska – nästan 2 % (Peuranen & Ranto 2005). Det vill säga att 13 % av helsingforsborna i dag talar någonting annat än finska som modersmål. Helsingfors har blivit multikulturellt under de senaste femton-tjugo åren.

Helsingfors historia i ett nötskal

Helsingfors grundades den 12 juni 1550 av den svenske kungen Gustav Vasa för att fungera som en rival till hansastaden Tallinn. Staden grundades i dåvarande Helsing socken vid en fors nära utloppet av Vanda å. Området där staden grundades var då troligen obebott. Det finns inte mycket information om språkförhål-

landena då, men trakten omkring det nygrundade Helsingfors är traditionellt svenskspråkig.

Borgare från de äldsta städerna i Finland (Borgå, Ekenäs, Raumo och Ulvsby) beordrades att flytta till den nygrundade staden. De som flyttade och placerades i Helsingfors var förmodligen svenskspråkiga. De äldsta kända gatunamnen i det dåtida Helsingfors var svenska namn som *Westergatan*, *Östergatan*, *Klockberget* och *Galgberget* – namn som inte längre finns i Helsingfors namnbestånd (Aminoff & Pesonen 1969).

Helsingfors flyttades till ett nytt ställe på Estnässkatan (skata = udde) år 1639. Den gamla staden lämnades öde efter flytten. Då talade redan hälften av befolkningen finska. På 1700-talet blev staden mer svensk igen, eftersom tjänstemännen och de bildade klasserna som flyttade till Helsingfors bara talade svenska.

Antalet svenskspråkiga ökade mycket under hela 1700- och 1800-talet. Helsingfors, med sina 4 000 invånare, blev huvudstad i storfurstendömet Finland år 1812. På 1850-talet var Helsingfors nästan enbart svenskspråkigt.

Industrialiseringen började kraftigt på 1860-talet. Den första järnvägen öppnades för trafik mellan Helsingfors och Tavastehus år 1862 vilket gjorde det ännu lättare att resa till och från Helsingfors. Detta ledde till att fler och fler finnar från det omgivande landskapet Nyland och också finskspråkigt folk från det övriga Finland ville flytta till Helsingfors.

Vid sekelskiftet 1800–1900 var andelen finskspråkiga 50 procent och femtio år senare (1950) var andelen finskspråkiga redan 80 procent.

Tvåspråkighet i Finland i dag

Kommunerna i Finland i dag är antingen enspråkiga eller tvåspråkiga. Genom förordning av statsrådet (regeringen och ministerierna) bestäms vart tionde år vilka kommuner som är tvåspråkiga och vilket majoritetsspråket är. Minoriteten utgör minst åtta procent av invånarna eller minst 3 000 invånare. Finland består i dag av 416 kommuner av vilka 62 är två- eller svenskspråkiga.

Helsingfors är i dag en flerspråkig storstad. På gatunamnsskyltarna ser man två språk, alla skyltar och namnplåtar måste finnas på båda språken. I Finland har vi ingen ortnamnslag, men språklagen från år 2003 säger att ”texten på skyltar, trafikmärken och andra motsvarande anslag som riktar sig till allmänheten och som myndigheterna sätter upp i tvåspråkiga kommuner skall finnas på finska och svenska - -”.

Namnplanering i Helsingfors

Första gången gatunamn stadfästes officiellt i Helsingfors var 1820. Då var gatunamnen svenskspråkiga. Bredvid de svenska skyltarna placerades 1833 ryska skyltar med kyrillisk skrift. De första finskspråkiga namnen stadfästes år 1906 i stadsplanen för Tölö stadsdel.

Den systematiska namnplaneringen i Helsingfors inleddes år 1945. Då tillsattes en särskild gatunamnskommitté. Sedan 1960 har gatunamnskommitténs arbete fortsatt av en speciell namnkommitté. Namnplaneraren bereder ärenden för behandling av namnkommittén och är kommitténs sekreterare.

Namnkommittén har cirka 10 möten per år och gör cirka 100 namnförslag varje år. I Helsingfors har vi cirka 8 000 gatunamn och övriga namn som har blivit fastställda i detaljplaner.

Namnkommittén är ett expertorgan där flera av medlemmarna har varit verk samma i många år. Namnkommitténs sammansättning har representanter för många specialområden, till exempel finska språket, svenska språket, namnforskning och namnvård. I den nutida sammansättningen har vi Kristian Slotte och Mikael Reuter som specialister i svenska språket. De granskar alltså alla nya namnförslag och ansvarar för att alla nya svenska namn i Helsingfors ska vara korrekta och fungerande.

Svårigheter i att ha två språk att arbeta med

Trakten där Helsingfors stad är belägen, södra Nyland, är ursprungligen ett starkt svenskt område. De få ortnamn som fanns där på 1500-talet, var förmodligen svenska.

Spår av gamla tider finns fortfarande i många namn. De flesta av de 54 namnen på Helsingfors stadsdelar är ursprungligen gamla svenska namn. De har med tiden översatts till finska. Också de flesta av de gamla och spontana naturnamnen och kulturnamnen har ursprungligen varit svenska: *Baggböle* > *Pakila*, *Degerö* > *Laajasalo*, *Kronobagen* > *Kruununbaka*, *Gloet* > *Kluuvi*, *Forsby* > *Koskela*. Den gamla svenska tiden lever alltså fortfarande i ett stort antal namn. Svenskan bara gömmer sig i de här nyformade finska namnen.

Tvåspråkigheten ställer extra krav på namnplaneringsarbetet. Vid namngivning behandlas hela staden som en enda helhet. Namnet som planeras skall fungera både på finska och på svenska och får förekomma bara en gång i staden. Sinsemellan alltför snarlika namn bör undvikas. Även namnskicket i de angränsande kommunerna måste beaktas.

Vi talar ofta om huvudstadsregionen eller till och med Stor-Helsingfors, med vilket vi menar Helsingfors och de tre andra närliggande städerna: Esbo, Grankulla och Vanda. För Nödcentralverket skull är det viktigt att namn ska förekomma bara en gång i staden, och också namnskicket i de andra kommunerna måste alltid beaktas.

Vi har haft många likadana namn i de angränsande kommunerna sedan gammalt. Vi har försökt minska antalet liknande namn, men det är dyrt eftersom en namnändring kräver en detaljplaneändring. Det kan dessutom ta tid. Det är speciellt svårt eftersom alla fyra städer arbetar på två språk.

Vi har just slutfört en statistik som visar att det rentav finns många hundra överlappningar i namnbeståndet i huvudstadsregionen. Namn med till exempel *Backe-*, *Berg-*, *Åker-* och *Äng-* förekommer överallt i huvudstadsregionen bara därför att det är en grundläggande namnidé. Det är nästan omöjligt att råda bot på situationen med att ändra ett enda etablerat namn, för det finns så många andra likadana. En namnändring sker endast genom att detaljplanen uppgörs eller ändras. Den bofasta befolkningen vill vanligen inte att deras gatunamn ändras.

En speciell svårighet är att både finskan och svenskan har många synonymer. En gata som heter *Kalliotie* på finska heter *Klippvägen* på svenska i Helsingfors och i Esbo, men *Bergvägen* i Vanda (fi. *kallio* = sv. 'berg', 'klippa', 'häll'). Å andra sidan har vi *Vuorikatu – Berggatan* i Helsingfors centrum, för *berg* kan även översättas med 'vuori'. I huvudstadsregionens namnregister kan man hitta ett femtiotal gatunamn med ordet *berg* i namnets förled. Det är möjligt att variera med synonymer på det sätt som nämndes tidigare, men det kan bli kaotiskt också. Det finns ett trettiotal gatunamn med ordet *mäki* (sv. 'backe', 'kulle') som namnets förled.

Misslyckade översättningar

Nuförtiden rekommenderas att etablerade namn inte översätts. Förr var det vanligt att man översatte alla tänkbara namn. Därför har vi många sorgliga exempel på översättningsfel. Ett par exempel: sv. Fölisön – fi. Seurasaari = *Följeön (förmodan att det svenska namnet innehöll ordet följe; egentligen är det 'ett föl') och sv. Busholmen – fi. Jätkäsaari = *Hamnbusholmen (förmodan att det svenska namnet innehöll ordet buse, hamnbuse trots att det egentligen kommer från tyskans Butze, ett slags fartyg). Nuförtiden är det vanligt att den ursprungliga formen av namnidén behålls: Furuborginkatu – Furuborgsgatan (Villa Furuborg), Meriharjuntie – Meriharjuvägen (Villa Meriharju).

Omöjliga idéer och jobbiga skyltfel

Då och då hittar vi på trevliga namnidéer på det ena språket vilka inte är möjliga på det andra. Till exempel i stadsdelen Malm i norra Helsingfors har vi många namn kring temat "orre" därför att området sedan gammalt heter Ormusmäki – Ormusbacken (den ursprungliga formen var Orrmossebacken). Där finns till exempel Orrspelsvägen, Orrtuppsvägen, Orrparken och Orrmossevägen. I finskan har vi ett speciellt uttryck för en orres sätt att skydda sig mot kölden, fenomenet heter *kieppi* på finska. Det står för när orren gräver sig in i snön för att skydda sig mot kölden och mot fiender. (Ordet *kieppi* är också en gymnastikterm 'kipp vipp', 'hjuluppsving', och kan därtill också betyda 'hoprullat rep', 'tågrulle' eller 'härva' enligt Stora finsk-svenska ordboken, WSOY, 2004). Vi ville ha en gata med ordet *kieppi* som förled i ett gatunamn ("Kieppikatu"), men det var omöjligt därför att svenskan inte har ett sådant uttryck för fenomenet.

I Esbo hade man tänkt ha ett namn med *viberpeukalo* (fi. *vibreä*, *viher* = sv. 'grön', fi. *peukalo* = sv. 'tumme') på ett område där det finns många namn kring temat trädgård och trädgårdsblommor och -växter. Uttrycket att någon har en *viberpeukalo* (*gröntumme) betyder att hon eller han är flitig och framgångsrik i trädgården. Man kan säga att "hon är en husmor med gröna fingrar", detta uttryck hittade jag i den Stora finsk-svenska ordboken (2004), men det går inte att formulera med ett ord. Ordet *viberpeukalo* kunde därför inte användas i namnskicket i Esbo därför att uttrycket inte finns i svenskan och ordet är därför inte direkt översättbart.

Det var samma sak med *Rekkakuskinkatu – Långtradarchaufförsgatan* som vi hade tänkt ha i Nordsjö hamn i östra Helsingfors. Det finska namnet skulle ha varit fint, men den svenska formen var alltför lång och krånglig, över 20 bokstäver. Namnet måste därför strykas helt och hållet.

Det finns många felaktiga gatunamnsskyltar i Helsingfors. Oftast ligger felet just i det svenska namnet. Det är kanske för att den som skriver namnet på skylten inte kan svenska tillräckligt bra. Han eller hon märker inte att namnet har stavats fel även om det står rätt stavat på arbetslistan. Oftast är felet inte så stora men betydelsefulla i alla fall. Sådana här fel korrigeras så fort man upptäcker dem. Om felet ligger i den finska formen av namnet får vi höra om saken mycket snabbare.

Hur är det på andra ställen?

Vi har det bra i Helsingfors. Vi har en fast namnplanerare och en sakkunnig namnkommitté som arbetar långsiktigt och har fräscha idéer. Oftast blir namn-

kommitténs namnförslag genomförda just som vi har tänkt oss. Beslutsfattarna som kommer in i slutskedet av processen vill oftast inte ändra namnkommitténs namnförslag, men det har trots allt också hänt. Då har resultatet inte blivit så lyckat.

De flesta tvåspråkiga kommuner i Finland har det inte lika bra. De har inga särskilda namnplanerare, namnkommittéer eller namnämnder. De flesta av beslutsfattarna och kommunaltjänstemännen i tvåspråkiga kommuner har finska som modersmål och det finns brist på folk med kunskaper i svenska. De flesta klarar ju sig på två språk men de har inte någon kompetens i svenska skrivregler eller korrekta ordval eller nyanser, dialekter och så vidare. Namn är ett mycket viktigt kulturarv som måste fungera på alla nivåer. Därför borde vi ha utbildade namn- och språkspecialister i varje tvåspråkig stad och kommun.

Det är en fråga om värderingar. Det är mycket viktigt att bibehålla det kulturarv som tvåspråkigheten och minoritetsspråken medför.

Min uppgift som namnplanerare är att se till att namnskicket bevaras livskraftigt och att de båda officiella språken behandlas jämlikt och med respekt. Därför måste jag anlita namnkommitténs svenskspråkiga specialister ganska ofta. Det är omöjligt att anställa en översättningsbyrå i namnfrågor, det bara inte går. Namn kan inte bara översättas som en text. Lyckligtvis har vi täta kontakter med Forskningscentralen för de inhemska språken. Där har jag alltid fått hjälp och goda råd.

Till slut

Jag började plugga svenska på tredje klass, alltså som 8–9-åring. Jag kommer alltid ihåg vår första hemuppgift. Det var att alla skulle gå och se på namnskylten vad vars och ens egen gata heter på svenska. Även om jag bodde i den tvåspråkiga storstaden Helsingfors hade jag inte haft några kontakter med svenskspråkiga. Jag hade kanske aldrig tänkt på att alla namn finns även på svenska. På det här sättet öppnade sig en hel ny värld för mig! Min gata hette, och heter fortfarande, *Läxbrinken*, fi. *Läksyrinne*, vilket syftar på en gammal folkskola vid vägen. Jag fick heta Gunilla på svensktimmen och min adress var Läxbrinken 19. Kanske just den här leken med identiteter framkallade ett intresse för språk och kulturer. Och kanske är det just därför jag alltid har tyckt att tvåspråkighet är en stor rikedom som måste behandlas med omsorg.

Källor och litteratur

- Aminoff, Berndt & Pesonen, Leo A. 1992 (1969): *Helsingin kadunnimistön synty ja kehitys vuoteen 1946 mennessä*. Teoksessa *Helsingin kadunnimet 1*. Helsingin kaupungin julkaisuja 24.
- Paunonen, Heikki 1995 (1982): *Suomen kieli Helsingissä. Huomioita Helsingin pubekielen historiallisesta taustasta ja nykyvariaatiosta*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Peuranen, Eeva-Kaisa & Ranto, Sanna 2005: *Helsingin ulkomaalaisväestö vuonna 2005. Väestörakenne, muuttoliike, elinkeinot ja alueellinen sijoittuminen*. Helsingin kaupungin tietokeskuksen verkkojulkaisu 2005: 34. (22.10.2007).
- Bokserien *Helsingin kadunnimet – Helsingfors gatunamn 1–3*.
- Broschyren *Kaupungin nimet – Namn i staden – City Names*. Helsingfors planerar 2005: 1. (En del av broschyrserie utgiven av Helsingfors stadsplaneringskontor, 2005.)

Summary

In 2003, the position of Nomenclature Designer was established at the Helsinki City Planning Department. The writer of the article is the first full-time Nomenclature Designer in Helsinki. Her task is to prepare matters that are to be handled by the Nomenclature Committee, and to prepare proposals and statements on naming issues. She also monitors nomenclature developments in the municipalities located immediately outside the city's boundaries.

Helsinki is the bilingual capital of Finland. The two main languages spoken in Helsinki are Finnish (87 % of the population) and Swedish (6 % of the population). All street names and other names must be well-designed in order to work in both languages. Moreover, the names of streets, plazas and town squares must not appear in the city more than once. The article discusses problems that arise due to the bilingual status of the city and due to the fact that the nomenclature has been designed at several different times over the centuries.